

and to provide a wider opportunity to use the original pictorial documents to the custodians of such resources museums, libraries, etc. it is necessary to gradually transfer the original documents into electronic versions for a qualitative replenishment of bibliographic information on fine arts and its distribution within the country and abroad.

It was determined that the original works of painting belong to the object of the bibliography. That is, the object of the bibliography can only be published documents from the standardized scope of the concept of «document», including printed works of fine art (mainly in the form of fine art publications) and reproductions of works of fine art (in particular, graphic, pictorial, sculptural, architectural, etc.). Original works of fine art should also include those that existed at the previous stage during the creation of the works of art themselves – these are sketches, esquisses, trial graphic prints, etc., which were not represented in the external environment and remained for preservation in archives, libraries, museums, etc. This allows them to be classified as original unpublished visual documents.

Original pictorial documents are part of the broader concept of «museum object» and can be the object of research not only in document studies or bibliographic studies, but also in art studies, museum studies, etc.

Key words: pictorial document, museum object, museum studies, documentary science, monumentology.

Надійшла до редакції 5.05.2023 р.

УДК 179.3

ЕКОЛОГО-КУЛЬТУРНИЙ ЗЛАМ ЯК ШАНС ДЛЯ ПОРЯТUNKУ

Харьков Сергій Володимирович – аспірант, Український державний університет ім. М.П. Драгоманова, заступник генерального директора Київського зоологічного парку загальнодержавного значення, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-2950-9583>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.640>
kharkov.serhii.v@gmail.com

Виявляється руйнівний вплив людини на природу на підставі огляду публічних доповідей провідних світових науковців. Обґрунтовуються світоглядні причини знищення природи людиною, а саме – антропоцентризм як хибні філософські підвалини сучасної цивілізації. Доводиться згубність антропоцентризму для людської цивілізації. Виходячи з наукових прогнозів щодо результатів такого розвитку екологічних подій для людства, визначається шлях до зменшення наслідків майбутньої екологічної катастрофи, а саме повна трансформація у відносинах «людина-природа». Основними світоглядними принципами мають стати принципи екологізму: екоцентризм та самообмеження, встановлені доквіліям. На цьому фундаменті екологізму необхідно будувати нову культуру, етику, економіку, освіту, право та політику.

Ключові слова: екологізм, антропоцентризм, екоцентризм, «людина-природа», екологічна катастрофа, екологічна світоглядна трансформація.

Актуальність проблеми. У березні 1972 р. у Смітсонівському інституті (Вашингтон, США) було представлено колективну роботу «Межі зростання. Доповідь Римському клубу».

Дослідження являло собою математичну модель розвитку людства на період до 2100 р. у вигляді комп'ютерної програми World 3. Сотні рівнянь та відповідні графіки встановлювали залежність між діями людства та їх наслідками: майбутньою кількістю населення, виробництвом і добробутом. Відповідно до цього розроблено прогноз у вигляді 12 основних можливих сценаріїв у залежності від людських зусиль, спрямованих на запобігання катастрофічній кризі, що може виникнути внаслідок безупинного росту споживання. Найгірші сценарії передбачали відсутність активних глобальних зусиль з обмеження народжуваності, запобігання екологічному забрудненню, контролю капітальних інвестицій в екстенсивне видобування, промислове та сільськогосподарське виробництво. Причому, в разі відсутності суттєвих успіхів у вищезгаданих заходах, навіть науково-технічний прогрес у галузях енергетики, індустрії та сільського господарства в кінцевому результаті все одно вели нашу цивілізацію до катастрофи через екологічне забруднення (сценарії 3, 5,7) [5; 132, 138, 140] та голод (сценарій 1, 2) [5; 124, 127]. Були й оптимістичні сценарії, що спирались на сподівання, що людство вже з 1975 р. почне стримувати ріст кількості населення, повстане на боротьбу з екологічним забрудненням, обмежить екстенсивне виробництво та безвідповідальний видобуток сировини. Такі сценарії давали надію на стабілізацію ситуації з середнім та навіть високим рівнем споживання (сценарії 6, 8-12) [5; 139, 160, 162, 165, 168, 169]. За визнанням авторів, вони «дуже сподівались, що здоровий глузд візьме гору, і суспільство піде у вірному напрямку, щоб знизити ймовірність глобальної катастрофи» [1; 16].

Через 20 років – у 1992, колектив авторів опублікував нове дослідження «За межами зростання». За твердженням дослідників, вони «виявили, що людство вже вийшло за межі самопідтримання Землі» [1; 17]. «Автори не тільки знову підтвердили висновки про те, що тенденції

сучасного економічного та популяційного зростання – це шлях, що веде до колапсу, а й показали можливості для людства, не зупиняючи економічного розвитку та не знижуючи рівень життя у розвинених країнах, перейти до моделі сталого розвитку» [1; 7].

Дослідники розраховували на певний культурно-екологічний прорив, що мав відбутись у результаті зустрічі на найвищому рівні з питань навколишнього середовища та розвитку, що проходила 1992 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія). На цій конференції пролунало чимало сміливих закликів та пропонувались проривні рішення. Однак жодного відчутного практичного втілення проголошених ідей не відбулось, і згодом автори із сумом констатували, що «цілей, поставлених у Ріо, так і не було досягнуто» [1; 17].

Та ще більшим розчаруванням стала Конференція 2002 р. «Ріо + 10» у Йоганнесбурзі (ПАР).

Тут вже годі було і чекати на будь-які подальші практичні кроки, адже навіть сама робота конференції «була практично паралізована дискусіями на ідеологічні та економічні теми, які велися у вузьких національних, корпоративних, а то й просто особистих інтересах» [1; 17].

Підготовлена до Конференції третя книга авторів доповіді – «Межі зростання: 30 років потому» (2002 р.) майже приречено зазначає, що «людство вже перевищило за деякими параметрами межі стійкості біосфери, і що тільки дуже розумна політика може зменшити негативні наслідки для суспільства та навколишнього природного середовища» [1; 8].

Усвідомивши повною мірою свій «комплекс Кассандри», з огляду на результати власних майже 40-річних зусиль у намаганні донести до людства масштаб майбутньої відплати за сліпоту, автори відмовились від подальших доповідей, зокрема і від випуску запланованої на 2012 р. книги «Межі зростання: 40 років потому». Адже, на їхню думку, «модель World 3 призначалася для того, щоб показати людям, як можна було б уникнути катастрофи, і через 40 років немає сенсу знову описувати сценарії майбутнього, оскільки при всіх розумних припущеннях це сценарії колапсу» [1; 9].

Слід зазначити, що вищезазначені висновки про катастрофу, яка на нас суне, не одиничні. У Звіті 2001 р. для Світового Банку читаємо таке: «...відмічено жахаючу швидкість деградації навколишнього середовища, причому в деяких випадках вона (прим. швидкість) навіть збільшується... У світі, що розвивається, екологічні проблеми призводять до важких гуманітарних, економічних і соціальних наслідків і загрожують самим основам, від яких залежить зростання і, зрештою, виживання» [3].

На конференції Групи ООН зі сталого розвитку у травні 2019 р. презентовано Звіт, складений за участі 455 авторів із 50 країн світу. Звіт базується на систематичному огляді майже 15.000 наукових та державних джерел [9]. Відповідно до нього вже «75% наземного середовища та майже 66% морського середовища були суттєво змінені діями людини» [9]. А ці середовища являють собою різноманітну єдність, цілісність, адже по суті це сукупність живих організмів, що за мільйони років еволюції пристосувались до навколишніх умов та одне до одного. Між живою та неживою природою у екосистемі відбувається постійний обмін речовинами та енергією. Зрозуміло, що будь-яке жорстке втручання у цей ланцюжок перетворень, коло обіг екосистеми, призводить до порушення його нормального функціонування, до розбалансування, деградації та зрештою його розпаду.

Останній «Звіт живої планети 2022» Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) засвідчує, що з 70-х років минулого століття популяції диких тварин катастрофічно скоротились на 69%, тобто на понад 2/3 лише за 50 років! [10]. То ж уже маємо помітні наслідки людської діяльності, хоча це лише початок планетарної катастрофи.

Причини катастрофи у живій природі. Розглянемо ж причини цієї проблеми, які визначають автори вищенаведених доповідей та досліджень. Частина науковців вказує на поверхневі причини. Так, згаданий вище Звіт для групи ООН зі сталого розвитку зазначає 5 безпосередніх глобальних рушійних сил у порядку зменшення впливу: зміни у використанні суші та моря; експлуатація організмів; зміна клімату; забруднення; інвазивні чужорідні види [9].

Доповідь Chatham House (2021 р.) покладає головну провину за втрату біорізноманіття на глобальну продовольчу систему [6]. Хоча Ф. Лімбері, глобальний виконавчий директор Compassion in World Farming і заглядає трохи глибше, додаючи, що «благополуччя людей і тварин ... переплітаються між собою. Як показує цей новий Звіт, майбутнє людства залежить від нашого життя в гармонії з природою. Треба працювати з природою, а не проти неї. Ніколи ще не було так своєчасно для нас усвідомити, що захист людей означає також захист тварин» [6]. На наш погляд, визнання власної неправоти у загальному ставленні людства до природи – це набагато ближче до істини та очевидно корисніше, ніж ремствування на «підступних» фермерів, підприємців та мисливців. Адже можна лише нарікати на недбалого лікаря, коли насправді вартує переглянути власний спосіб життя.

Звіт для Групи ООН зі сталого розвитку звертає увагу на те, що «негативні тенденції в природі триватимуть до 2050 р. і далі в усіх сценаріях політики, розглянутих у Звіті, за винятком тих, які

передбачають трансформаційні зміни» [9]. Тут, як бачимо, постає питання не у локальних змінах, а у глобальній трансформації.

Міжурядова науково-політична платформа з біорізноманіття та екосистемних послуг (IPBES) на своїй 9-й сесії (2022 р., Бонн, Німеччина) у своїх висновках заглибилась найбільше, зазначаючи у резюме серед іншого:

- «Причини глобальної кризи біорізноманіття та можливості їх вирішення тісно пов'язані з тим, як природа цінується в політичних та економічних рішеннях на всіх рівнях.
- Більшість підходів до формування політики віддають пріоритет вузькому набору цінностей за рахунок як природи, так і суспільства, а також майбутніх поколінь.
- Попри збільшення закликів до врахування (екологічної) оцінки в політичних рішеннях, наукова документація показує, що менше 5% опублікованих досліджень враховують її використання в політичних рішеннях.
- Трансформаційні зміни, необхідні для подолання глобальної кризи біорізноманіття, ґрунтуються на переході від домінуючих цінностей, які наразі надмірно наголошують на короткострокових та індивідуальних матеріальних вигодах, до виховання цінностей, орієнтованих на сталість у суспільстві» [7].

Автори книги «Межі зростання» також звертають увагу на те, що «ринки та технології – це лише інструменти в досягненні мети. Вони залежать від етики, яку сповідує суспільство, та часових горизонтів, на які вона орієнтується. Якщо суспільство ставить за мету експлуатувати природу, збагачувати еліту та ігнорувати довготривалі перспективи, тоді воно розвиває технології та ринкові принципи, які руйнують довкілля, збільшують розрив між багатими та бідними і переслідують лише короткострокові цілі» [1; 280]. Тобто, самі задаємо невірні цілі, досягнення яких призведе до загибелі нашої цивілізації.

Наслідки катастрофи. У сценаріях, розглянутих авторами дослідження «Межі зростання» у 1972 р., позитивними були лише ті, що передбачали момент початку активних дій із запобігання катастрофі – кінець ХХ ст. Найпізніший час реакції на кризу, що вже розпочалась – це 2002 р. Так, за сценарієм № 9, якщо у 2002 р. ріст населення та промислове виробництво обмежуватимуться, при цьому активно впроваджуватимуться технології боротьби із забрудненнями, розвиватимуться енергозбереження та застосовуватимуться еколого-економічні заходи у сільському господарстві, то є шанс з часом вийти на рівень сталого зростання і загалом достойного рівня добробуту із населенням планети майже 8 млрд. [1; 304]. Чи варто нагадувати, що ми і через 20 років від вказаної дати не прийшли до впровадження таких запобіжних заходів. То ж, автори книги з сумом констатують, що «востаннє людство знаходилося на рівні самопідтримання у 1980-х рр. В даний час (на 2002 р. – прим. авт.) ми вже за межами приблизно на 20%. На жаль, навантаження з боку людини на довкілля продовжує зростати, не зважаючи на розвиток технологій та громадських інститутів» [1; 20].

А про які ж наслідки йдеться у песимістичних сценаріях, які нам тепер залишаються? Ці сценарії вказують на те, що в разі їх реалізації кількість населення планети сягне піку у 8-10 млрд. у залежності від розвитку технологій та виявлення нових земних ресурсів. А надалі розпочнеться різкий обвал. Чисельність населення знизиться до 2-4 млрд., тобто зникне до 8 млрд. (а це, до прикладу, все сьогоднішнє населення Землі). Тривалість життя впаде удвічі – до 40 років! Добробут впаде у 3 рази. Виробництво та продовольство на душу населення сколапсує у 10 разів! (сценарії 1, 2, 3, 5, 7) [5; 124; 127; 132; 138; 140].

Уявіть собі пустельні неродючі землі, небезпечні для живого токсичні води, важке отруєне повітря, а ще – злидні, хвороби та голод, що супроводжують залишки людства. А разом із соціально-економічним падінням із настанням часів біологічної боротьби за виживання неодмінно слідує духовний занепад, нові варварські часи. Адаже у первісній боротьбі за шмат м'яса перемагає сильніший та жорстокіший. Страшно навіть уявити, що лишиться від нашої науки та культури! І до цієї апокаліптичної картини вже варто починати звикати, адже саме так виглядатиме світ майбутнього, що настає. То ж, погана новина для нас полягає у тому, що людство вже не здатне запобігти глобальній катастрофі, щоб нам не обіцяли тимчасові урядники. Хороша новина – ми все ще можемо вплинути на масштаби цієї катастрофи.

Попередні висновки. Головним невтішним висновком на «ювілейному» 50 році доповіді «Межі зростання» є розуміння того, що сподівання учених щодо скоординованих міжнародних зусиль із запобігання катастрофі не виправдались. Деструктивні екологічні процеси не зупинились у жодній, навіть самій розвиненій країні. Але чому жодні громадські потуги протягом майже століття не призвели до переходу глобальної економіки на так званий «нульовий» стандарт, за яким вплив людини на природу, величина так званого природокористування має дорівнювати відновлювальним природним процесам? Ми не здатні вийти навіть на «нуль» – не мріючи вже про реабілітацію раніше понівечених біотопів! На наш погляд, проблема має екзистенційний рівень – рівень світоглядний, рівень аксіологічний. Ми впевнені, що людство невірною відповіддю на головні питання філософії. На питання співвідношення людини і світу,

питання найбільш цінного у світі та людському житті. Можливо, перед загибеллю людства ми зрозуміємо, чи такий вже неважливий світ навколо нас, чи така вже незамінна людина для світу. Висловлюючись художньо, час визнати, що людство «провалило» свій життєвий «іспит», і тепер повстало питання про наше «відрахування» з цього світу. І, виходячи з еволюційної логіки, наше місце займуть інші «здобувачі» – мурахи чи бджоли, ворони чи восьминоги, дельфіни чи мавпи. Але чи є в цьому випадку у нас, людей, інша, запасна жива планета?

Усе наше суспільство та увесь наш світогляд побудовані на антропоцентричному фундаменті. І навіть коли говоримо про стале зростання, то піклуємось лише про забезпечення ресурсами наступних людських, а не тваринних поколінь. Ми не переймаємось природою заради самої природи, як найвищої цінності нашої планети.

Спробуємо суто теоретично, за допомогою логіки, спрогнозувати результат людської діяльності для диполя «людина-природа» у антропоцентричній моделі. Загальним результатом нашого впливу на природу є інтегральна сума усіх мікрорезультатів – усіх прийнятих рішень щодо конкретних локальних екоситуацій. До прикладу, у дилемі, де є або смерть окремої людини або загибель тварини, який вибір можливий у антропоцентричній парадигмі? Звичайно порятунок людини – адже жодна тварина не цінніша за людину. Тобто в будь-якій країні світу за будь-яких інших умов, в разі виникнення вибору між життям тварини та людини, ми без коливань обиратимемо життя людини, навіть ціною життя тварини. До прикладу, неможливо уявити собі ситуацію, коли несумлінний відвідувач зоопарку чи заповіднику, порушивши правила, потрапляє у вольєр до червонокнижного звіра, і співробітники чи прибула на місце поліція присипляють цю людину, аби, не лякаючи рідкісних тварин, витягнути тіло назовні. А чи може єгер відстрілювати браконьєрів, які вбивають унікальних тварин – представників зникаючих видів? Питання риторичне. Який вибір робитиметься між нагальними потребами громади та вирубкою сусіднього лісу? Звичайно ж на користь потреб громади. А який вибір здійснює медик-лаборант між збереженням життя піддослідних тварин та необхідністю протестувати новостворені людські ліки від чергового загрозливого вірусу? Очевидно, що не на користь лабораторних мавп, собак чи тим більше щурів. Такий же вибір у поліцейського, що знаходить змію на дитячому майданчику – захист здоров'я дітей, навіть ціною життя полоза, не зважаючи на те, що, можливо, це один з останніх представників виду. У всіх випадках природа програє людині.

Чи перестали люди полювати? Чи заборонено старі азійські «культурні» традиції поїдання собак та дельфінів? Чи опинився у в'язниці хоч один міський голова, що планує розширення міста за рахунок навколишніх ландшафтів? А чи є адміністративний штраф дієвим покаранням за промислове забруднення довкілля, що так чи інакше призводить до загибелі флори та фауни? Питання риторичні.

Спробуємо відповісти собі, чому ми досі чекаємо на позитивний екологічний результат, якщо він є сумою незчисленої кількості негативних для природи рішень? Мабуть, час визнати, що за пануючого світогляду та в умовах росту чисельності населення – у природи просто немає шансів.

Але поглянемо на цю людську перемогу над природою з іншого боку. Знищення природи через забруднення та фізичне винищення флори і фауни веде до падіння врожайності полів та зменшення інших ресурсів (рибних, лісових). А це, своєю чергою, через голод, убогість та хвороби призведе до загибелі мільярдів людей – отого «найціннішого», що є у антропоцентричній моделі Всесвіту. Тобто сьогоднішнє вирішення дилеми «людина-природа» на користь людини призведе до загибелі 8 мільярдів людей. Тоді для чого такий необмежений антропоцентризм, у якому цей самозваний «центр Всесвіту» гине?

Виходить, що у цій антропоцентричній моделі заради збереження життя майбутнім поколінням маємо встановити жорстокі правила з захисту природи з найвищим рівнем відповідальності людини, аж до довічної втрати свободи злісними порушниками. Адже людина, що своїми діями вбиває рідкісну тварину чи рослину, яка є важливим елементом біотопу, по суті вбиває сотні, а можливо і сотні тисяч людей. Це вже не якісь там «порушник екології», ні, це вже – серійний вбивця, який, можливо, вчиняє таке вбивство ненавмисно. Але ненавмисне убивство великої кількості людей є кримінальним злочином із відповідним покаранням. Тож, виходячи з антропоцентричної моделі, за даних умов невпинного руху до невідворотної глобальної екологічної катастрофи ми, по суті, маємо діяти екоцентрично. Аби зберегти людину, мусимо зберегти природу. Навіть ціною обмежень людини, навіть ціною поточних людських втрат. Заради збереження людства ставимо на п'єдестал Природу. Адже руйнівні наслідки чистого антропоцентризму привели до усвідомлення його безперспективності саме для людства.

А чи є антропоцентризм вірним з точки зору сучасної науки? За вже беззаперечними науковими даними природа «сліпим» еволюційним шляхом створила людину та інших істот, в тому числі мислячих. У 2012 р. міжнародна група вчених, до якої увійшли когнітивні неврологи, нейрофармакологи, нейрофізіологи, нейроанатоми та обчислювальні неврологи, підписала Кембриджську декларацію про свідомість, що ґрунтується на результатах багаторічного вивчення

мозку тварин та людини [8]. У ній зазначається, що «тварини мають нейроанатомічні, нейрохімічні та нейрофізіологічні субстрати свідомих станів, а також здатність демонструвати свідому поведінку. Отже, переконливі докази вказують на те, що люди не мають унікальних властивостей неврологічних субстратів, що генерують свідомість. Тварини, які не є людьми, включаючи всіх ссавців та птахів й багато інших істот, зокрема і восьминоги, також мають ці неврологічні субстрати» [8].

Окрім цього, сучасна етологія засвідчує наявність власної культури тварин у зародковій стадії. І мова саме про культуру, яка раніше вважалась притаманною виключно людині. Це і виготовлення знарядь праці новокаледонійськими воронами, і поминальні ритуали слонів, і підсолення батату японськими макаками, і утворення власних імен у дельфінів, і політичні змагання у шимпанзе. То, чи важливіший один із породжених видів від усіх інших, а також від всієї природи, що його породила та продовжує породжувати інших? На наш погляд, природа принаймні не менш важлива. А з огляду на те, що природа без людини можлива, а людина без природи – ні, аксіологічна перевага у диполі «людина-природа» в принципі не на боці людини.

Так, все це непрості ціннісні дилеми! Хто важливіший: людина-фермер, що заради свого господарства труїть польових комах та гризунів, чи ті самі комахи та гризуни? Підсилимо гостроту дилеми тим, що фермер, втрапивши врожай, збанкрутує, впаде у злидні і навіть, можливо, втратить життя – своє чи когось із членів своєї сім'ї. І тут знову повертаємось до втрат природи у вигляді втрати біорізноманіття, опустелювання земель, погіршення якості ґрунту, повітря, води. І як результат у перспективі – загибелі численної кількості людей, які втратять можливість все це отримувати у якості екосистемних послуг. А ще фермер знищує частину можливостей для життя та розвитку живої природи планети, яка, окрім користі людству, має свою власну цінність. Чи виглядає тепер вибір між благополуччям і, можливо, навіть життям фермера на користь життя природи та майбутніх поколінь людей таким вже абсурдним та неетичним?

У роздумах про цінність людини і природи слід згадати трагедію Острова Пасхи. Приблизно у 300-400 рр. н. е. на острів прибуло декілька десятків поселенців. Впродовж першої тисячі років населення без обмежень використовувало всі природні блага та невпинно росло. Станом на XVII ст. на квітучому острові вільно проживало майже 10 тис. людей. Люди створили власну систему писемності та унікальну культуру, будували міста та всесвітньо відомі циклопічні культові споруди у формі людських фігур та голів висотою від 3 до 12 м. А далі через екстенсивне сільське господарство та вирубку лісів, через необмежене споживання населення, що невпинно росло, сталась екологічна катастрофа. Дерев зникли, місцева фауна загинула. На кінець XIX ст. на острові залишилось всього 111 злиднених мешканців. Сьогодні острів Пасхи являє собою безлісий чи то степ, чи радше напівпустелю з неродючим вулканічним ґрунтом. Немає ні колишнього біорізноманіття, ні десятків тисяч населення, ні живої, колись величної культури.

Шляхи порятунку. На відміну від колективу авторів багаторічних досліджень «Меж зростання» в ООН досі вірять у можливості відновлення природи: «Завдяки «трансформаційним змінам» природу все ще можна зберегти, відновити та використовувати стабільно – це також є ключовим моментом для досягнення більшості інших глобальних цілей. Під трансформаційними змінами маємо на увазі фундаментальну загальносистемну реорганізацію технологічних, економічних і соціальних факторів, включаючи парадигми, цілі та цінності» [9]. І тут йдеться вже не про косметичні культурні зміни на кшталт: «не кидайте сміття в лісі» чи «не бийте тварин, їм боляче». Йдеться про кардинальну зміну парадигми, повний культурний злам, який має знести людину з п'єдесталу, зухвало збудованого просто на хребті пригніченої природи. У цій новій парадигмі з'являться інші самоцінні суб'єкти та об'єкти: природа, нелюдська істота, нелюдська культура. У новому світогляді цінність якоїсь окремої рослини чи тварини може бути вищою за цінність якоїсь людини. Нам, колишнім «центрам Всесвіту», буде важче у цьому новому світі самообмежень. Проте лишається шанс на виживання. На виживання нашої культури та цивілізації.

Настав час Perezаснування нашої цивілізації на фундаменті екоцентризму або екологізму. І тут під екологізмом мається на увазі не якийсь узагальнений рух за збереження природи, а окремий новий світогляд, який М. Бакарі, засновуючись на роботах А. Несса, Б. Бакстера, А. Добсона та Д. Ортона, сформулював таким чином: «ідеологія (що) ґрунтується на двох основних принципах, які відрізняють її від інших ідеологій: по-перше, необхідність повного перегляду концепції стосунків між людиною та природою, яка ставить людину господарем природи; і по-друге, примат принципу «обмеження зростання», який визначається пропускнуою здатністю планети Земля» [2; 8].

Аналізуючи ідеологічне підґрунтя сучасного стану екологозахисного руху, М. Бакарі зазначає проблему у поточній відсутності консенсусу у середовищі екоактивістів. І такий «внутрішній розкол не лише дезорієнтував громадську думку щодо того, яку версію сталого розвитку підтримувати, але й дав політикам і корпоративним елітам можливість вибрати найслабшу з цих версій. ... двозначність

дала політикам можливість публічно пообіцяти свою цілковиту підтримку сталого розвитку та в той же час зберегти «звичайне» ставлення до навколишнього середовища» [2; 32].

Саме тому надважливо створити цілісну філософію екологізму, де наша теоретична філософія, визнавши абсолютну недоречність антропоцентризму, має, так би мовити, перескласти іспит, перемістивши людину з рівня бога на загально-природний рівень. Саме екологізм має стати мейнстрімом сучасної філософської думки.

Наступною за теоретичною слідує практична філософія, не у Кантівському, а радше Аристотелівському сенсі, коли вона охоплює, крім етики, філософію економіки, соціальну філософію, політичну філософію, філософію права, філософію екології (метаекологію), філософську антропологію та філософію абсолютів. Необхідне створення нової етики, яка підноситиме цінності природи та переглядатиме існуючі людські цінності, створюючи нову етичну систему, де людському індивіду доведеться зважати не лише на себе та ближню людину і навіть не лише на людей ненароджених, а на цілий сонм зовсім нових суб'єктів, які наша філософія завжди вважала об'єктами – на нелюдських істот. Це ж стосуватиметься і філософії права, яка ніколи до цього не суб'єктивувала нелюдських істот (non-human beings), які не є юридичними особами (legal entities). Кардинальні зміни стосуватимуться політики, економіки, соціальних відносин тощо.

Це повна зміна існуючої культури на нову, яка муситиме знову «допомогти людині зрозуміти навколишній світ, означити своє місце у світі, сформувані основні норми поведінки для регулювання суспільних відносин між людьми» [4; 149].

Висновки. В одній з робіт ми зазначали, що «культурологічний підхід у процесі освіти та виховання є необхідним для країн, що динамічно розвиваються. Особливо він є актуальним для України, де освітні функції істотно змінюються» [4; 149]. Але з огляду на вищезгадану глобальну трансформацію усі світові культури потребуватимуть повного перегляду, після чого культурологічні зміни мають перелаштувати процеси освіти та виховання в усіх країнах світу. Лише за допомогою такої повної світоглядної трансформації зможемо суттєво зменшити наслідки невідвратної екологічної катастрофи, що вже розпочалась та досягне кульмінації у поточному столітті. Лише цим збережемо земну природу та мільярди людських життів. Лише так врятуємо строкату земну культуру від знищення новим варварським часом, що супроводжатиме майбутній економіко-соціальний колапс та духовний занепад.

Список використаної літератури

1. Пределы роста: 30 лет спустя / Д. Х. Медоуз, Й. Рандерс, Д. Л. Медоуз; пер. с англ. Е. С. Оганесян; под ред. Н. П. Тарасовой. Москва : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. 358 с.
2. Bakari M.E-K. Sustainability's Inner Conflicts: From 'Ecologism' to 'Ecological Modernization'. *Journal of Sustainable Development Studies*. Volume 6. Number 1. 2014. P. 1-28.
3. Making Sustainable Commitments: An Environmental Strategy for the World Bank (discussion draft). Washington, DC : World Bank, April 17, 2001. P. xii.
4. Mazurkevich O., Tkachenko V., Kharkov S., Voropayeva T., Mosendz O. Cultural bases of the national system of education: modern tendencies and factors of development // *Amazonia Investiga*. 11(53). 2022. P. 146-154.
5. Meadows D. H., Randers J., Meadows D. L., Behrens W. W. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. Universe Books, 1972. 211 p.
6. Our global food system is the primary driver of biodiversity loss [Електронний ресурс] / *UNEP*. 3 Feb 2021. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/our-global-food-system-primary-driver-biodiversity-loss> (дата звернення: 5.01.2023)
7. Summary of the Ninth Session of the Plenary of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services: 3-9 July 2022 [Електронний ресурс]. *Earth Negotiations Bulletin*. Vol. 31 No. 64. 12 July 2022. URL: <https://enb.iisd.org/intergovernmental-science-policy-platform-biodiversity-ecosystem-services-ipbes9-summary> (дата звернення: 5.01.2023).
8. The Cambridge Declaration on Consciousness [Електронний ресурс]. *Francis Crick Memorial Conference*. URL: <http://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf> (дата звернення: 5.01.2023).
9. UN Report: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating' [Електронний ресурс]. *United Nations Sustainable Development Goals*. 6 May 2022. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/> (дата звернення: 5.01.2023).
10. WWF (2022) Living Planet Report 2022 – Building a naturepositive society [Електронний ресурс] / Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. & Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, Switzerland. 115 p. URL: <https://livingplanet.panda.org/en-GB/> (дата звернення: 5.01.2023).

References

1. Predely rosta: 30 let spustia / D. Kh. Medouz, Y. Randers, D. L. Medouz; per. s anhl. E. S. Ohanesian; pod red. N. P. Tarasovoi. Moslva : BYNOM. Laboratoryia znanyi, 2012. 358 s.
2. Bakari M.E-K. Sustainability's Inner Conflicts: From 'Ecologism to 'Ecological Modernization. *Journal of Sustainable Development Studies*. Volume 6. Number 1. 2014. P. 1-28.

3. Making Sustainable Commitments: An Environmental Strategy for the World Bank (discussion draft). Washington, DC : World Bank, April 17, 2001. P. xii.
4. Mazurkevich O., Tkachenko V., Kharkov S., Voropayeva T., Mosendz O. Cultural bases of the national system of education: modern tendencies and factors of development // Amazonia Investiga. 11(53). 2022. P. 146-154.
5. Meadows D. H., Randers J., Meadows D. L., Behrens W. W. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome Project on the Predicament of Mankind. Universe Books, 1972. 211 p.
6. Our global food system is the primary driver of biodiversity loss [Elektronnyi resurs] // UNEP. 3 Feb 2021. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/our-global-food-system-primary-driver-biodiversity-loss> (data zvernennia: 5.01.2023)
7. Summary of the Ninth Session of the Plenary of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services: 3-9 July 2022 [Elektronnyi resurs] // Earth Negotiations Bulletin. Vol. 31 No. 64. 12 July 2022. URL: <https://enb.iisd.org/intergovernmental-science-policy-platform-biodiversity-ecosystem-services-ipbes9-summary> (data zvernennia: 5.01.2023).
8. The Cambridge Declaration on Consciousness [Elektronnyi resurs] // Francis Crick Memorial Conference. URL: <http://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf> (data zvernennia: 5.01.2023).
9. UN Report: Natures Dangerous Decline 'Unprecedented; Species Extinction Rates 'Accelerating [Elektronnyi resurs]. *United Nations Sustainable Development Goals*. 6 May 2022. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/> (data zvernennia: 5.01.2023).
10. WWF (2022) Living Planet Report 2022 – Building a naturepositive society. [Elektronnyi resurs] / Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. & Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, Switzerland. 115 r. URL: <https://livingplanet.panda.org/en-GB/> (data zvernennia: 5.01.2023).

ECOLOGICAL AND CULTURAL BREAK AS THE LAST CHANCE FOR SALVATION

Kharkov Serhii – Postgraduate student of the National Pedagogical Dragomanov University, Deputy general director Kyiv Zoological Park of national significance, Kyiv

The article analyzes the destructive influence of man on nature on the basis of a review of public reports made by the world's leading scientists. The philosophical reasons for the destruction of nature by man, namely anthropocentrism, are substantiated as the false philosophical foundations of modern civilization. The perniciousness of anthropocentrism for human civilization is proven. Based on scientific forecasts regarding the results of such a development of ecological events for humanity, the way to reduce the consequences of the future ecological disaster is determined, namely a complete transformation in the relationship between «man and nature». The main worldview principles should be the principles of environmentalism: ecocentrism and self-limitation imposed on the environment. It is necessary to build a new culture, ethics, economy, education, law and politics on this foundation of environmentalism.

Key words: environmentalism, anthropocentrism, ecocentrism, «man-nature», ecological disaster, ecological worldview transformation.

UDC 179.3

ECOLOGICAL AND CULTURAL BREAK AS THE LAST CHANCE FOR SALVATION

Kharkov Serhii – Postgraduate student of the National Pedagogical Dragomanov University, Deputy general director Kyiv Zoological Park of national significance, Kyiv

The aim of this article to explore the destructive influence of man on nature.

Research methodology. The basis for this article is a review of a number of the world leading scientists' public reports.

Results. The philosophical reasons for the destruction of nature by man, namely anthropocentrism, are substantiated as the false philosophical foundations of modern civilization. The perniciousness of anthropocentrism for human civilization is proven. Based on scientific forecasts regarding the results of such a development of ecological events for humanity, the way to reduce the consequences of the future ecological disaster is determined, namely a complete transformation in the relationship between «man and nature». The main worldview principles should be the principles of environmentalism: ecocentrism and self-limitation imposed on the environment. It is necessary to build a new culture, ethics, economy, education, law and politics on this foundation of environmentalism.

Only with the help of such a complete worldview transformation will we be able to significantly reduce the consequences of the inevitable ecological catastrophe that has already begun and will reach its culmination in the current century. Only in this way will we save the Earth's nature and billions of human lives. Only in this way will we save the colorful earthly culture from destruction by the new barbaric times, which will accompany the future economic and social collapse and spiritual decline.

Novelty. An attempt to rethink the current role of the man along the axis «man-nature» and the place of anthropocentrism as a basic philosophy that leads to environmental catastrophe is made.

The practical significance. Educators, lawyers, philosophers, politician and civil activists may use this article for developing new strategical documents with regards to promotion new ideas in order to educate people in the framework of environmentalism. The relevant amendments to the educational programs can be made. Goals of preserving nature can be made more visible and clear to put them on top of political agenda.

Key words: environmentalism, anthropocentrism, ecocentrism, «man-nature», ecological disaster, ecological worldview transformation.

Надійшла до редакції 12.01.2023 р.

УДК 008: 355.01, 316.6

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОГО БІЖЕНЦЯ В ПОЛЬЩІ

Доброєр Наталія Вікторівна – кандидат культурології, доцент,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса
<https://orcid.org/0000-0002-9712-9219>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.641>
dobroer75@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню соціокультурного портрета українського біженця, який прибув до Польщі після 24 лютого 2022 р. При цьому зроблено акцент на тому, що на формування цього портрета впливають історично сформовані уявлення народів один про одного, результати контактів останніх десятиліть і сьогодення нова соціокультурна обстановка. Під час дослідження проведено кількісні опитування, результати яких доповнювалися аналізом чатів та інших досліджень. У рамках інтерпретативного підходу виокремлено смислове навантаження соціокультурного портрета українських біженців у Польщі. Виявлено, що відмінною рисою українських біженців є їхня активна інтеграція за допомогою праці та бажання зайняти соціальну нішу за своєю спеціальністю. Неможливість реалізації цих особливостей призводить до підміни реальних процесів інтеграції, їхніми симуляціями і трансформації акумуляційних процесів у субкультурну реальність. Така тенденція може підмінити реальні процеси міжкультурної комунікації їхніми аналогами, що може призвести до нестійкості соціуму.

Ключові слова: соціокультурний портрет, український біженець, Польща.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р. призвело до масштабного мігрування українців до країн Європи та інших країн. Така масштабна міграційна ситуація вимагає пильної уваги та наукового аналізу. Переважна більшість мігрантів – це жінки та діти. Цей наплив українських біженців помітно змінив структури суспільств приймаючих країн.

Оскільки Польща прийняла найбільшу кількість українських біженців, актуальним стало питання їхньої інтеграції в польське суспільство. Наше дослідження проводилося в рамках грантової підтримки Polish Institute of Advanced Studies із 1.08.2022 по 31.01.2023 р.. Одним із важливих моментів цього дослідження є складання соціокультурного портрета українського біженця. Даний портрет дає можливість розглянути напрями інтеграції біженців, розкрити її проблемні зони та побачити перспективи розвитку.

Останні дослідження та публікації. Останні дослідження польських та українських науковців спрямовані на вивчення історичної пам'яті та шляхів подолання історично сформованих стереотипів сприйняття один одного. На думку вчених, які займаються вивченням імагологічних образів, концепт культурного дискурсу завжди закріплюється в літературному дискурсі (Грабович Г., Конєва Я., Яньон М. та ін.). У цих дослідженнях можна побачити побудову коливальних відносин Свій-Другий, Свій-Чужий між українцями та поляками. Формування образу Іншого, підкріпленого різними історичними подіями, не давало змоги вибудувати повноцінний міжкультурний польсько-український діалог [13, 8, 14].

Про неможливість повноцінного діалогу також говорить польський історик з Інституту національної пам'яті Польщі Т. Береза. Він зосередив увагу на тому, що історичними конфліктами між українцями та поляками завжди користується третя сторона. Це приносить втрати обом сторонам конфлікту [15]. У своїй книзі «Навколо Піскоровіце. Внесок в історію польсько-українського конфлікту на Засанях у 1939-1945 рр.» він докладно описує такі ситуації, показуючи, хто був зацікавлений у розпалюванні цих конфліктів. Проте, він наголошує, що результатом цих подій є колективна пам'ять, яка продовжує активно впливати на сьогоденні відносини українців та поляків та ускладнювати їх діалог [11].

Є. Катажина в своїй статті «Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017)» робить акцент на контекст історичних відносин двох народів та ведення історичної політики двох країн. Автор підкреслювала, що вирішення конфлікту може статися, якщо правлячі групи дійдуть згоди в історичних питаннях [3].

Р. Дрозд у своїй статті «Істина та прощення. Меандри польсько-українського діалогу» вказує, що події воєнних та повоєнних років є основним конфліктуотворюючим чинником. Кожна сторона вважає себе жертвою. Це не сприяє міжкультурному діалогу. Автор зазначає, що великий внесок у налагодження комунікації зробили Римо-католицька та Греко-католицька Церкви, президенти двох країн, неурядові організації та інтелектуали [12].